

Hónapló

Parászka Boróka

S-Bahn

Fuck Hitler! – rövid mondat szeli végig az S7 szerelvény vagonját, mint ha valamelyik ablakot vágta volna be a szél, végigsöpör a széksorok között. A legutolsó ülésen egy férfi ül egyedül. Az ablaknak dőlve, hosszan és jól hallhatóan beszél magában, valamilyen nehezen beazonosítható kelet-európai nyelven, talán az ablakról visszaverődő tükörképéhez vagy valakihez, aki láthatatlanul ült ott mellette. Halk sodrású beszéd, olyan, amelyik szavak nélkül is érthető. Kérdő és állító mondatok, sóhajok, felkiáltások után halk, panaszos kacajok.

A Wannsee felől halad az S-Bahn Berlin központja felé.

A kocsiban gondosan kerülnek egymást az utasok, elég hely van ahhoz, hogy mindenki egyedül, a lehető legtávolabb üljön a másiktól. Nagyokat hallgatnak, halkán és ritkán szólnak egymáshoz azok is, akik másod- vagy harmadmagukkal szállnak fel a következő állomásokon.

A kelet-európai – s-bahnozók között egy idegen – a kérdő és kijelentő mondatokat megszakítva, rögtön azután kiált fel, hogy a kacaj felszakad belőle és síróssá halkul: *Fuck Hitler!* Ezt nem az ablakból visszatükröződő önmagának, nem a láthatatlanul mellette ülőnek, hanem a kocsiba szerteszét szóródott hallgatag utasoknak, az egymástól távol lévőeknek kiabálja. *Fuck! Fuck! Fuck! Fuck Hitler! Hitler Fuck!*

Egyetlen arcizom sem rándul. Egy nő, két üléssel a kiabáló férfi előtt, olvas. A „Fuck, Fuck, Fuck”-nál megnyalta az ujját, és lapoz egyet. Távolabb egy idős úr, két kutyával utazik, hatalmas állatok, szájkosár nélkül, vékony pórázra kötve, fegyelmetten ülnek a lábánál. Az idős úr okostelefonját nézegeti, egyik tenyerével gyakorlott mozdulattal árnyékot vet a képernyőre, zavarja a kocsívilágítása, a fénytörés. A kiabálásra az egyik kutya moccan, a fülét rázta, mintha légy szállott volna rá. Egyetlen férfi néz csak szembe Fuck Hitlerrel, a szerelvény másik végéből. Tekintetében nincs sem harag, sem kíváncsiság, még közöny sem. Mintha mindaz, ami történik, nem történné. Vagy éppen úgy hozzátartozna az S-Bahnhoz, mint a fejek felett rögzített fekete monitoron vibráló zöld betűk, az utastájékoztató.

Helyiérdekű örület, helyiérdekű normalitás. Ki az örült, ki a normális?

A budapesti metróban is utaznak idegenek, de itt külföldieknek nevezik őket. Az igazi idegenek nem idegenek, hanem nagyon is ismerősök erre. A szomszéd (úgy hallották róla, talán zsidó), a fiú a ház elől (azt látják rajta, hogy cigány), a kolléga (azt mondja magáról erdélyi magyar, háta mögött a neve „a román”). Ok az idegenszívűek ebben a szívbéli országban, amely önmagától idegenkedik. Amelynek lakói egymás zsigereit, a belekben és izmokban rejtő idegent keresik. Ha tehetik, ki is tépik onnan.

A külföldiek csoportokba tömörülve érkeznek meg Budapestre, szállnak át, és utaznak el innen. Turisták, látogatók, áthaladók. Nem maradók. Nagyon igyekeznek: nincs idejük itt elfáradni, megpihenni, ablaknak nekidőlni. Nem várják meg, hogy utolérje őket itt a magány, a kétségbeesés.

A budapesti metrókon a budapestiek kiabálnak. Mostanában gyakrabban hallani, hogy Hitler, mint azt, hogy Fuck Hitler. Más nevek is felbukkannak, például politikusok nevei, ezek változók és könnyen felejthetők: az állandó együtttható a Fuck. Magyarul mondják, egymásnak, a saját, nem idegenszívű szavukkal, hogy értsék: bazd meg. Támadás, lemondás, panasz és vád: aki ezt nem érti, az országot sem érti.

Azonnal kialakulnak a táborok, van, aki közelebb húzódik a kiabáléhoz, és bólogat, van, aki távolabb, és az öklét rázza. A szemek összeszűkülnek, a szemöldökök összerándulnak, öklök emelkednek, a bazd meg előtt és után összekapcsolódnak a kérdő és kijelentő mondatok, az egész kocsit kitölti a közös morgás. Kacagás nincs, és sírás se, csak ordítás, röhögés, nyüsztetés. Azok, akik sem ide, sem oda nem húzódnak, csendben maradnak, az első megállón gyorsan leszállnak, és a következő szerelvényre várnak: hátha az jobb lesz.

A bukaresti metrókon nagy a tömeg. Nem talál saját helyet az, aki ide felszáll. Értelmét veszti itt a szó, hogy „saját”, „intimitás”, „magántér”. Egymás elviselésének kollektív gyakorlata itt az utazás. Kikerülhetetlenek a tekintetek, közös a kipárolgás. Egymáshoz préselődnek a testek, egymást erősítik, egymásra licitálnak a hangok, mindenki ordít: ordítva lyukaszt jegyet, ordítva kér bocsánatot vagy tájékoztatást. Ordítva beszélgetnek egymással az emberek, iszonyú hangereje van a csevegésnek, az is ordít, aki hallgatni akar. Neeem, köszönöm, nincs kedvem beszélgetni! A bukaresti metróon nincs Fuck Hitler. Ritkán röpködnek nevek. Az emberek egymáshoz és egymással beszélnek, hangutánzó szavakkal mórikálják vagy fegyelmezik egymást. Duduje, Mmm`ata, Dommm`le, Kukkoáána. Fordítva halad a metró Bukarestben, mint a berlini S-Bahn. Nem a csendes mondatokból tör ki a kiáltás. Ordító szidalmak után (ki hol áll, ki száll fel elsőnek-utolsónak, ki ül le, ki áll fel) a hangorkán kioltja önmagát, a kiabálások feloldódnak a nagy közös morajban, egymás elviselésének bódulatában.

Másik járat az S-Bahnon, másik kelet-európai utas. Lengyel talán, annyira nem idegen. Vagy félig ismerős? Minden S-Bahn-járaton ül egy idegen? Egy félidegen? Félismerős. Utazás Berlinben az ismerős ismeretlennel. A talán lengyel szavakat ismételve megy végig a széksorok között. Fojtott harag, vég nélkül ismétlődő tómondatok. Nem törődik a helyfoglalók magányával, átlép egy a külső széksoron olvasó nőn, elfoglalja a belső, ablak melletti helyet. Alexanderplatz! – kiált fel aztán, mint aki végre magyarázatot talált. Alexanderplatz, hajol oda a nőhöz. Lassan, tagolva az arcába mondja: A-lex-an-der-platz.

A nő enyhén hátat fordít a férfinak, de vigyáz arra, hogy térdein a könyv nyitva maradjon. A talán lengyel tovább kiabál, a mellette ülő nőről a távolabbiak felé fordítja a fejét. Alexanderplatz! Kurve! Alexanderplatz! Kurve! Nincs válasz. A nő a könyvvel a következő megállónál áll fel. Leszállás előtt gondosan helyére illeszti a könyvjelzőt, a könyvet pedig elcsomagolja. Közben az harsog, „mamicsku kurve”.

Budapesten a „kurva anyád” hozzátartozik a metró motorzúgásához, a lábak csoszogásához. A bővített országmondat ez: bazd meg a kurva anyád.

Óriásplakát tömegközlekedőknek Budapesten: bugyiban biztat húsfogyasztásra egy nő, meztelen testén szaggatott vonal jelzi a tyúk anatómiáját, szárny, hát, püspökfalat. A paprikás csirke hungarikum, a kép nem az: német import ötlet. Az európai kannibalizmus utazik, végállomása az önkannibalizmus.

A budapesti metrómegállóban nő tántorog: segítséget kér, valahonnan jön, valamerre menne. Nem tudja, honnan-hova. Dadogva, lihegve, ijedten beszél, magyarul, félidegenül. Minél kétségbeesettebben szalad egyik utastól a másikig, annál gyorsabban fordulnak el tőle a fejek, vagy jön ugyanaz a válasz, „a kurva anyád”. Vannak bővített mondatok. Bazd meg a kurva anyád. Drogoscigánygecikurvaanyád. És kérdő mondatok. Drogoscigánygecikurvaanyádittál?

A nő megáll, már nem dadog, nem liheg. Újabb zsúfolt szerelvény érkezik. Ablakából vigyorgó emberek nézik a csapzott, dülöngélő nőt a peronon. Mozgó, eleven óriásplakát. Mit röhögtek? Mi kell nektek? Pina? Ez kell nektek, a pinám? Szétveti a lábait, szoknyáját nyakába lendíti, bugyiját letépi. Nesztek, itt a pinám! Vigyétek! „Kérem, vigyázzanak, az ajtók záródnak” – a szerelvény indul. A távolodó kocsi ablakából középső ujjával int vissza egy férfi. Fuck you.

Közlekedési eszközön annyi Szűz Máriát, mint Bukarestben, sehol nem látni. Szentképek, plasztikmadonnák és foszforeszkáló plakettek mindenütt. Templomok előtt, mellett és alatt úgy vetik az utasok a keresztet, mintha az utazási szabályzat írná elő. Félik az Úr anyját, hát nincs kurvaanyázás. A kiskorú kurvákat, szípus, maszatos arcú gyerek-lányokat csak félreeső helyeken, kapualjakban erőszakolják meg. És cserébe gyakran adnak ezt, azt: aprópénzt, étkezési utalványokat. A metróállomások bejáratánál csecsemőkkel kolduló anyáknak is adakoznak: kiflivéget, zsebeik hordalékát. Gyakran emlegetik Európát. Elegánsabb helyeken a „Kiskorúakat alkohollal nem szolgálunk ki” felirat alatt az is ott szerepel: „Kéretezni tilos.” Az étterembe betévedő koldusokat egyetlen finom mozdulattal hajítják ki. Elég az intés: gyorsan eltűnik az, akinek el kell tűnnie.

Az S-Bahnon, Berlinben nem ilyen finom az erőszak. Az esti járaton, Berlin belvárosából vissza, Wannsee felé, elegáns férfi beszél telefonon halkan, hogy ne zavarja a körülötte egyedül ülőket, németül. Beszélgetés után egyetlen mozdulattal rúgja ki maga előtt a kapaszkodót. A padozathoz rögzített acélrúd kitörik.

Ez a határa a némaságnak. A szerteszét helyet foglalók felugranak, kiabálnak. Csak az acélrúddal támadó férfi hallgat. Nem kiabálja, hogy Fuck Hitler. Sem azt, hogy Alexanderplatz. Sem azt, hogy mamicsku kurve. Előtte-mögötte összeverődik a tömeg, az egyedül utazók egymásba kapaszkodnak, a nők sikoltoznak, a férfiak torkából artikulálatlan mély hangok szakadnak fel. Pillanatok alatt megtölti a kocsit a rettegés. A néma férfi kezében fegyverrel hol a kocsi egyik, hol a kocsi másik vége felé indul, spriccelnek körülötte szét az emberek. Ide-oda suhint maga előtt, fegyelmezetten. Nem emberfejek loccsannak körülötte, csak az S-Bahn ülésai törnek-szakadnak.

A szerelvény fekete kijelzőjén megjelenik a zöld felirat, ígéret: a következő megálló neve. Hiába. Hörgés és visítás és a néma léptek. Addig nincs menekvés. Addig meghalunk mind. Mind meghalunk. Aztán mégis lassít, majd megáll a vonat. És az ajtók – ígéret földje – kinyílnak. A szabadulás pillanata. Az utasok egymásnak ütközve, egymást taposva rohannak a kijárat felé. A férfi is kilép a nyitott ajtón, maga mögé hajítja az acélrudat, a kocsi. Kellhet még a következő felszállónak. Lassú, de biztos léptekkel halad ugyanarra, mint a többi. Nincs menekvés.

Lángh Júlia

Atom és kanapé

Egyik francia barátnőm telefonált, hogy jóindulatú figyelmemet kérje egy ismerőse számára, aki a napokban jön Budapestre, először jár itt, találkoznék-e vele, hogy kicsit tájékoztassam a helyi dolgokról, olcsó szállást és a társadalmi-politikai helyzet ismertetését egyaránt beleértve.

Christophe másnap jelentkezett e-mailben, busszal jön Párizsból Budapestre. Ismerem ezt a buszjáratot, hajdan én is használtam, a legolcsóbb közlekedés a két város között, nagyon elcsigázó, 22 óra egyhuzamban ülve egy kényelmetlen autóbuszban. Az ember csak akkor fanyalodik rá, ha nagyon szűkében van a pénznek, de mindenképpen utazni akar. Christophe-nál is ez lehet a helyzet, olcsó szállást keres, de ezt meg fogja találni magától, írta, „az én nomád/aktivista életemmel hozzászoktam, hogy elboldoguljak”. Másnap újabb levél: a *couchsurfing* hálózaton át talált szállást (sejtelmem sem volt, mi az), ha kialudta magát az autóbuszút után, fölkeres, hogy magyarázzam el neki Kelet-Európát, mert először jár erre felé. Budapest után Krakóba, Prágába és Berlinbe akar menni.

Vékony, inas, erősen napbarnított, kortalannak látszó férfi, western-filmhős kinézet, hosszú haj hátul összefogva. A beszélgetés során kiderült, hogy már elmúlt ötvenéves; nem látszott rajta. Világító kék szeme bizalommal nézett a világba. Valami lehetett a pasasban, mert az én eredendően bizalmatlan természetű macskám rövid körbeszaglálás után felugrott az ölébe, ilyet még soha senkivel nem tett. Ezt meg is jegyeztem, mire Christophe öntudatosan: nyilván érzi a kisugárzásomat...

Fura volt az egész találkozás. Mintha negyven évet visszarángatott volna az időben. Megjelenése, szövege, egész viselkedése régi, részben már el is feledett franciaországi ismerőseim emlékét idézte a 70-es évekből. Egy derűs hippi világpolgár. Azt mondja, nincsen lakása, embereknél lakik, nem értem, mosolyog, cserébe ezt-azt megcsinállok nekik, szóval akkor vidéken? Segít a gazdaságban? Nem, vagy nem csak, városban is, ott is elkél a segítség az embereknek... Továbbra sem értem, ő magyaráz, mint egy értetlen polgárlánynak: jó dolog sok embert megismerni, és érezni, hogy van bizalom. Ő például sokat utazik, az egész világban, és mindenhová *couchsurfing*gel.

Végre megtudom, mi az. Utazni és ismerkedni szerető, kispénzű emberek világszövetsége, ha jól értem. Kanapékölcsönző. A megfelelő portálon – couchsurfing.org – találkoznak azok, akik följajánlják üres kanapéjukat, ingyen, az utazóknak, illetve azoknak, akik ilyen helyet keresnek néhány napos, esetleg akár hosszabb időre. Pompás lehetőség, dicséri a módszert Christophe, hogy egy idegen országban azonnal a helyiekkel találkozzál, nem mellékesen nyelvgyakorlásra is alkalmas a dolog, sokan ezért is csinálják. Aki följajánlja, többnyire maga is ezzel a módszerrel utazik. Megvannak a megfelelő illemszabályok: viselkedjen az ember udvariasan, ne zavarjon, ne tolakodjon, vigyen valamilyen apróbb figyelmességet, ajándékot a hazájából, és ezt-azt segítsen a háztartásban, esetleg főzzön, elmosogasson, és mindenképpen hagyjon maga után rendet. Rosszul viselkedni nem érdemes, mert a kanapészfőfő ellenőrizhető a közös portálon, a házigazda megírja a véleményét a vendégről, és ha az valamiért nem tetszett, az illető nehezen fog újra helyet találni magának. Az a hölgy, aki Budapesten őt befogadta, mondta büszkén Christophe, másnap már odaadta neki a lakáskulcsát, hogy jöjjön-menjen, amikor neki jólesik. Mesélt is kicsit az országról, hát, nem vagytok könnyű helyzetben, mondta Christophe. De nem volt különösebben megrendülve mindattól, amit én hozzá tudtam tenni az információihoz – éppen a választás előtti kampányfőfőben voltunk –, sok helyen járt már, nyilván látott rosszabbakat is. Persze, utazó világpolgár, sehová nem kötődik igazán, mindenhová egy kicsit.

70

Legjobban Japánhoz, ha jól láttam, mert erről beszélt a legtöbbet, és igen nagy szenvedéllyel. Húsz éve militál a sugárbetegségek ügyében az atomerőművek ellen. Szerinte nemsokára, öt-nyolc év múlva már látni fogjuk, milyen vésszesen sokan megbetegedtek. Én ezt túlzásnak érzem, talán, csak mert olyan szenvedélyes indulattal adja elő, de ki tudja, kinek van igaza, tényleg lehet, hogy minden aktuális hatalom mindent eltitkol, szerinte Csernobilnak is súlyos áldozatai voltak mindenfelé, ha ez igaz, miért nem hallani róla? És akik tudni vélik, hogy mi van – akár azt, hogy ugyan, semmiség, akár azt, hogy nagyon súlyos a baj –, mitől olyan biztosak a tudásukban?

Christophe nemrég járt Japánban, elképedt, hogy az emberek Fukusima után is rábólintanak az újabb atomerőművekre, mert energiára szükség van, de rettenetes tragédiák lesznek, egy ilyen törékeny, földrengéses országban, ahol az emberek nem tudnak nemet mondani, nem is mondanak soha, igent mondanak, de aztán nem csinálják meg, amire igent mondtak, innen lehet tudni, hogy ez az igen történetesen nemet jelentett. Erről számos tapasztalata volt, nem könnyű megérteni, mondta, hogy mikor jelent nemet az az igen, amit a japánok udvariasságból és a nemet mondás iránti képtelenségük miatt mondanak.

Egyébként Japánba is kanapészfőfőléssel ment, találkozott aktivista barátaival is, akikkel Genfben ismerkedett meg, ahová rendszeresen jár tüntetni. Azt meséli, az Egészségügyi Világszervezet épülete előtt hetedik (!) éve tartanak mindennapos, folyamatos tüntetést, nyakukban tiltakozó táblákkal, mert a világszervezet nem teljesíti hivatását, alkotmányában rögzített kötelességét, miszerint védelmezi, azaz védenie kellene, a radioaktív fertőzések áldozataul esett népeiségeket. Őrszemek vagyunk, mondta, hogy emlékeztessük a nemzetközi intézményt elhanya-

golt kötelességére. Ő, Christophe, rendszeresen részt vesz ezen, amikor nem másfelé hívja aktivista kötelessége.

Az *IndependentWHO – Santé et Nucléaire* honlapon angolul, németül, franciául, oroszul és japánul olvashatók a *Hippokratész órszemei* nyilatkozatai. Azért nevezték el így magukat, mert azonosulnak az egészségügyben érvényes etikai szabályokkal, amelyekről az Egészségügyi Világszervezet nem vesz tudomást, amikor az atomipar következményeinek áldozatairól van szó.

Christophe arról is beszámolt, hogy egy nemrég megjelent tanulmány szerint a kaliforniai újszülöttek vizsgálata során a pajzsmirigy-alulműködés jelentős elterjedését találták. Mint veleszületett betegség, ez normálisan ritka, és ha nem kezelik idejében, súlyos következményekkel jár. A kaliforniai csecsemők feltűnő számának betegségét a fukusimai radioaktív fertőzés okozta, amelynek részecskéi 5000 mérföldet utaztak a Csendes-óceán fölött. Ezt eléggé képtelennek éreztem, nem akartam elhinni, azt mondta, nézzem meg az *Open Journal of Pediatrics* című tudományos folyóiratban. Később megnéztem, tényleg komoly tudományos lapnak látszik, nem sokat értettem belőle. Az említett cikk szerzője Chris Busby, a Sugárzásveszély Európai Bizottságának tudományos titkára, rákattintottam az életrajzára is, komoly tudományos pálya. De ha ez igaz, talán mégsem túloz ez az én alkalmi látogatóm, amikor vészterhesen jósolja az atomfertőzés áldozatainak világszerte drasztikusan emelkedő számát. És akkor miért marad mégis inkább marginális minden olyan civil mozgalom, aktivista csapat, tudományos kutatócsoport, amely föl akarja rázni az aktuális döntéshozó hatalmakat, hogy gyökeresen változtassanak politikájukon? Mi meg itten, tudatlan és öntudatlan magyarok, éppen pizszenés nélkül túrjuk, hogy rettenetes pénzekért bővítsék nekünk a paksi atomerőművet.

Christophe azért ment Japánba, hogy csatlakozzon a – jelek szerint eredménytelen – tiltakozáshoz, miután tavaly májusban a hatóság megnyitotta a fertőzésveszély miatt elzárt területet, arra biztatva a korábban ott lakókat, térjenek vissza földjeikre. Ahol a sugárzás négyszerese a Csernobilban mért aránynak, tudom meg előbb Christophe-tól, később az említett tudományos közleményből.

Látogatóm két és fél nap alatt kipipálta Budapestet, megnézte, amit kell, beszélgetett, akikkel akart, ment tovább Krakkóba. Én meg utánanéztem egy kicsit ennek a *couchsurfing*nek. Százezer városban hétmillióan veszik igénybe, olyan élményekben lehet részed, és olyan ismereteket szerezhetsz, amit pénzért nem lehet megkapni, közelről találkozol idegen kultúrákkal, és nyelveket gyakorolhatsz – ígérik. Őt földrésről közölnek érdekes beszámolókat és többnyire jó, néha rossz tapasztalatokat az angol nyelvű portálon. Megnéztem a magyart is, kanapébérletnek vagy kanapészörfölésnek fordítják.

Rengeteg finom dolgot főztek, sütöttek nekem, miközben én túrórudival és pálinkával tömtem őket: beleszerettem a műfajba – meséli egy gyakran utazó magyar. Sokan számolnak be tapasztalataikról, időnként igen bőbeszédűen, gyakran lelkesen, néha keserűen egy rossz találkozástól. Ezek részletezése helyett idemásolom, milyen tanácsokat nyújt a portál kezdő kanapészörfölőknek.

„A visszajelzések és a fotók alapján ki lehet szűrni, ki milyen vendéglá-

tó, azt érdemes megkeresni, akiről sok pozitív véleményt írtak. A Couch-surfingon le tudják ellenőrizni a vendéglátók címét is, kiküldenek egy képeslapot egy kóddal, ezt kell visszaküldeni e-mailben, hogy tudják, valóban te élsz a lakásban. Érdemes több embernek írni, mert nem mindenki válaszol, és ha az első vendéglátóval esetleg nem stimmel valami, akkor fel lehet hívni egy másikat. Ha bizonytalanok vagyunk, elkérhetjük a kiszemelt vendéglátó mobilszámát, vagy beszélgethetünk vele Skype-on, hogy kicsit jobban megismerkedjünk még az első találkozás előtt. Ha viszont nincsen közös nyelv, amin megérthetjük egymást, akkor jobb, ha maradunk az utazási irodánál. A nyitottság és némi rugalmasság szintén elengedhetetlen. Némi kockázatvállalási hajlam sem árt a kalandhoz, hiszen nincs szerződésünk a szállásról, így ha véletlenül lemondanak az utolsó pillanatban, egyedül kell elboldogulnunk.”

Dalos György

Ciklusvég

Berlin, 2014. április 7.

72 Ezen a vasárnap, késő délután az Unter den Linden kora tavaszi napfényben fürdött, végig a fason a Friedrichstrassétól a Brandenburgi kapuig turistahad nyüzsgött, zsvajgott, báméskodott, kaukázusi árusok kínálták a szovjet Déli Hadseregcsoport és a keletnémet karhatalmi ezred hagyatékából származó egyenruhákat és jelvényeket. A Café Einstein utcai frontját teljesen ellepte a közönség. Ebből az idillből csöppentem át a magyar nagykövetség épületébe, hogy részt vegyek a rendszerváltás óta megtartott hetedik szabad és demokratikus választáson. Amikor dolgom végeztével ismét az Unter den Linden ritkás hársfái alatt találtam magam, olyan érzés fogott el, mintha elhúzódozó háborúból érkeztem volna haza a rég nem látott, már-már valószínűtlen békekességbe.

Sorsom úgy hozta, hogy az otthoni eseményeket immár több évtizede valamelyes távolságból követem, és ennek kézenfekvő előnyei mellett hátrányos következményei is vannak. Legfeltűnőbb közülük a növekvő ismerethiány. A képernyőn szörfölve elém tűnik néhány név, mondjuk Papcsák, Simicskó, Zuschlag, Simon, és első olvasásra ezek a nevek nem mondanak nekem semmit, legalábbis utánuk kell néznem az illetőknek, feltéve, hogy futja rá a kíváncsiságomból. Máskor valamilyen sokat emlegetett korrupciós affér okoz fejtörést, egyszerűen nem igazodom ki a tényálláson, ki lopott kitől, mikor, mit és mennyit.

Hasonlóan vagyok az indulatos polémiaikkal, amelyekben a felek halálos bűnökkel vádolják egymást, míg az én szemem előtt összeúsznak az álláspontok. A legsúlyosabb eset mégis akkor következik be, amikor egy számomra rokonszenves közösség helyzetértékelésével gyűlik meg a bajom.

Ahogy közeledtünk a választás napjához, egyre furcsábbnak éreztem

azokat a bal felől érkező hangokat, amelyek gyökeres fordulatot sugalltak, olyannyira, hogy az utolsó pillanatban még maga a koalíció is „kormányváltóra” titulálta át magát. Ennek az optimista nézetnek mintegy a visszajaként újra meg újra apokaliptikus víziókkal szembesültem arra az esetre, ha a várt győzelem elmarad. Márpedig a tények és a számok ismeretében egy másodpercre sem hihettem, hogy Orbánék vereséget fognak szenvedni, ám óvakodtam attól, hogy kételyemnek a közösségi oldalon adjak hangot. Végtére is, gondoltam, hogy jövök én ahhoz, hogy ezt a vég-sőkig elkeseredett kis tömeget utolsó illúziójától megfosszam? Ők tudják, miben hisznek, mire alapozzák céloptimizmusukat. Ugyanakkor előre éreztem, hogy a voksolás kimenetele hatalmas csalódást fog okozni.

Igy is történt. Ma reggel a Facebook vert sereg zilált táborhelyévé változott. Egy tiszteletre méltó pályatársnő, aki egyébként közvetlenül ritkán politizál, Vörösmarty szavaival fejezte ki érzéseit:

Az ember fáj a földnek; oly sok
Harc – s békeév után
A testvérgyűlölési átok
Virágzik homlokán;
S midőn azt hinnők, hogy tanul,
Nagyobb bűnt forral álnokul.
Az emberfaj sárkányfog-vetemény:
Nincsen remény! Nincsen remény!

A nemes idézet olvastán dilemmába kerültem. Egyfelől érzelmileg hitelennek láttam a kétségbeesést, másfelől, ha akartam, se tudtam volna „Az emberek” profetikus dimenzióit a választási katasztrófára alkalmazni. Legszívesebben racionális síkra vittem volna a dolgot, például azzal az érveléssel, hogy a Fidesz mégiscsak hatszázezer hívet veszített, és kétharmada is kérdéses, vagy azzal, hogy lám, Budapestet majdnem visszahódítottuk, és erre még lesz is lehetőség. Ám ezt a típusú argumentációt a vereség pátoaszával szemben túllontúl földhözragadtnak véltem. Különben is, gondoltam, költészetre költészettel illik reagálni, azzal máris képernyőre róttam és mintegy palackpostaként elküldtem nyolc híres József Attila-sort:

S mégis bízom. Könnyezve intlek,
szép jövőnk, ne légy ily sivár!
Bízom, hisz mint elődeinket,
karóba nem húznak ma már.
Majd a szabadság békessége
is eljön, finomul a kín –
s minket is elfelednek végre
lugasok csendes árnyain.

Ez a nyolc sor egyszer már kapóra jött: Radnóti Sándor idézte, 1968-ban üzent vele a Kortársban egy recenzió ürügyén, és alig hiszem, hogy valaki félreolvasta volna. A Csehszlovákiának nyújtott „testvéri segítség” napjai voltak ezek, és az invázió néhány éven belül a magyar reformreményeket is elsöpörte. 1989-ig még több mint húsz év volt hátra, ami, ha az akkori választásokat igaziaknak tekinthettük volna, négy ciklust foglalt magában, és a korszaknak, amelyben éltünk, nem láttuk a végét. Mi

más adhatott vigaszt a nemzedék keserű élményére, a prágai bevonulásra, mint az, hogy „finomul a kín”, hogy Prágában nem ismétlődött meg az 1956-os vérfürdő, sem az azt követő terrorhullám.

1975. június közepén járultam először az urnához. Haraszi Mikivel nem pendültünk egészen egy húron az esemény taktikai kezelésében. Ő egyértelműen a bojkott mellett tört lándzsát, és mellőzte a pestlőrinci körzetet, én viszont, mint rendes terézvárosi polgár, viszonylag jól öltözötten, bordószínű nyakkendősen befáradtam a szavazóhelyiségbe, és kézhez vettem a borítékolandó dokumentumokat. Mai szemmel nézve a választócédula enyhén szólva párthiányos volt. A fülke magányában percekig törtem a fejem, hogyan lehet itt ellenszavazatot produkálni. Végül kompromisszumos megoldást választottam: összefirkáltam a papírlapot, s úgy dobtam be a ládába, abban bízva, hogy szavazatom mindenképpen érvénytelen lesz.

Minthogy akkoriban a szavazás elvben kötelező volt, Miki sem kerülte el a sorsát. Késő este urnástul jelent meg nála a teljes bizottság, hogy rávegye alapvető állampolgári jogának gyakorlására. Ő erre részletesen ecsetelte az ellene folytatott politikai pert, és azzal védte ki a voksolást, hogy ilyen alak talán nem is méltó a Hazafias Népfront bizalmára. A jelek szerint sikerült meggyőznie a kisemberekből álló küldöttséget, mindenestre békésen elvonultak a helyszínről. Miki ezzel a fellépésével a távol maradó 2,4 százalék soraiba katapultálta magát, míg én a hétfői Népszabadság által közölt diadaljelentésben az érvénytelen szavazatok 0,00000000000001 százalékában ismerhettem magamra. Mit mondjak, büszke voltam. Ekkora kisebbséghez még sohasem tartoztam.

74

A berlini választókörzet hosszúkás asztalánál többek között ott ült B., akivel a nyolcvanas évek derekán gyakran találkoztam Bécsben. Akkor tájt sötétszürke viharkabátban afféle garabonciás diákként rötta a Császárúter utcáit, s alapító tagja lett a Fidesznek. Időközben kikupálódott, és most a bécsi diplomáciai képviselőként dolgozik, onnan delegálták a berlini bizottságba. Nyilván megjelenésem késői időpontjára utalva, kedélyesen megjegyezte, hogy már azt hitte: tiltakozásból távol fogok maradni a szavazóhelyiségtől. Megnyugtattam, hogy ilyesmiről szó sincs, a bojkott sohasem volt az esetem. Voltaképpen okom sem volt rá: az anti-világbeli állapotoktól eltérően ezúttal 18 párt közül választhattam, ám a bőség zavarát elkerülve, golyóstollamat tévedhetetlenül a 17-es számúra böktem, mint utóbb kiderült, nagyjából az 1975-ös hatékonysággal.

Szokatlanul langyos, kellemes este volt. Hazafelé menet A.-val betértünk egy kis arab étterembe, megrendeltük és becsomagoltattuk a vacsorára vett shawarmát, úgyhogy jóllakottan, borozgatva kapcsolunk rá az ATV élő adására. A nyitott ablakon beszűrődött a Prenzlauer Berg ismerős esti lármája, egy városrészé, amely látszólag fényévnnyi távolságra esett a mi gondjainktól és szorongásainktól.

Igazán nyomasztónak nem annyira a nagy mérkőzés előre sejthető kimenetelét láttam, mint inkább a légkörét. Hovatovább úgy vagyok ezzel, mint szülőim és nagyszülőim nemzedéke a világháborúval: mire az elsőt megbeszéltek, máris kitört a második. Normális körülmények között az élet gyerekkorból, ifjúkorból, felnőttkorból és öregkorból áll, ám aki megkóstolta a politika kábítószert, az könnyen hajlamossá válik rá, hogy vá-

lasztási ciklusokban mérje az elmúlt időt, annak nem Proust teájára és teasüteményére indul be az emlékezetpatakzása. Pedig hát, vallom be magamnak agyonpolitizált évtizedeimre visszatekintve, nincs olyan voksolás, egy- vagy többpárti parlament, kampánymolinó, közösségi oldal, amely többet érne, mint egy érintés, egy domboldal, egy naplemente vagy éppenséggel egy arab étteremből hazahozott és a konyhaasztalon izgatottan kicsomagolt, még gőzölgő shawarma.

Végel László

Hazátlan írók olvasok az Adrián

Végre törlesztettem egyik adósságomat, s elküldtem Füzi Lászlónak, a *Forrás* főszerkesztőjének a több mint évtizede vezetett naplójegyzeteim Márairól szóló bejegyzéseit. Karcsú kis könyv állt össze. Sokáig reménykedtem, hogy a naplóbejegyzések könyv formájában is megjelennek, mégpedig a Vajdaságban, de reményeim gyorsan szertefoszlottak. Vagy öt kötet vár kiadásra.

Folytathatom a *Schlemihl fattyúját*, lélegeztem volna fel, ám máris érkezett a következő levél. Orcsik Roland kéri a Mirko KovaYról szóló esszéjét a *Tiszatáj*nak. Most már csak a halasztás segít. Mirko KovaYsal való belgrádi beszélgetésem jár az eszemben. 1991-ben történt. Filip David társaságában üldögéltünk a Jugoszláv Drámai Színház teraszán, s KovaYbeszámolt arról, hogy távozik Szerbiából. Bizonyára Filip David tudott róla, ezért nem lepődött meg, én azonban döbbenet kaptam fel a fejem. Ha másvalaki jelent be ilyesmit, nem lepődtem volna meg, hiszen Milošević fölénytel nyerte meg a választásokat, a mágikus kétharmadot, a patrióták háborúra készülődtek, a közhangulat nyomasztó volt. Távozásra tehát volt elegendő ok. De mégis meglepődtem, mert ismertem Mirko KovaYönfejtését, szívósságát, és tudtam, hogy a legdurvább elnyomással szemben is ellenállóképes. Miért?, kérdeztem. Azért, válaszolta, mert ha az államszocializmus idején bíralták a funkcionáriusok, akkor legalább a szomszédja rokonszenvezett vele. Most viszont, ha a nacionalisták rontanak rá, a szomszéd nem rokonszenvez vele, hanem szembeköpi.

Csaknem egy éve, 2013 augusztusában hunyt el. Időnként találkozunk egy-egy európai városban, nekem óhatatlanul az a régi beszélgetés jutott eszembe. A titoizmussal perlekedett, a nacionalista tömeghisztéria távozásra kényszerítette. Az osztályellenséget a funkciók üldözték, a kisember fanyalogva rábólintott valamelyik gyűlésen, ám ugyanez a kisember a nemzetellenséget szenvedélyesen és mély meggyőződéssel üldözte. A funkcióknak nem kell törniük magukat, elegendő csak beinteni, hogy ki legyen a soros áldozat. Ezért kötött ki Rovinjban. Isztriát választotta, amelyet nem érintettek a horvát tömegmozgalmak. Több mint húsz évet élt Rovinjban, ám kívánságára Montenegróban temették el. Egy szelle-

mes jellemzés szerint pályafutását szerb íróként kezdte, és horvát íróként fejezte be. Ha jobban meggondolom, akkor Jugoszlávia felbomlása után – mint sokan mások – hazátlan író lett, akit majd idővel mindenki egy kicsit kisajátít magának. A szerbek is, a horvátok is, a montenegróiak is.

Első könyvével az 1962-ben megjelent Gubilištével (Vesztőhely) kihívta maga ellen az ideológusok haragját, mert mint állították, túlságosan sötéten ábrázolta a valóságot. Később az ideológusok csillapodtak, de helyüket az irodalomkritikusok foglalták el. Mirko Kovač, akárcsak Danilo Kiš, sohasem élvezte a kritikusok egyhangú elismerését, nem voltak „írósztárok”, műveik megosztották az irodalmi közvéleményt. Kezdetben az ideológusok a „valóság” meghamisításával vádolták, később átengedték a kezdeményezést a kritikusoknak, akik nem a munkásosztályra hivatkoztak, hanem a nemzetre. Ők már sokkal körmönfontabbak voltak, azt kifogásolták, hogy Kovač nemzet legnagyobb ellenségét és megrontóját a nacionalizmusban látta. Nehezen képzelhető el ennél sebezhetőbb felfogás, főleg újabban, amikor egész Kelet-Közép-Európában uralkodó diskurzus lett a romantikus nemzetfogalom. Azok az írók, akik a nemzetről kritikusan gondolkodnak, sokkal súlyosabb helyzetbe kerülnek, mint azok, akik egyszerűen semlegesek mindennel, így a nemzeti kérdésekkel szemben is. Az egypártrendszerben az ideológusok megbocsátottak a hermetikus irodalom művelőinek, de nem bocsátottak meg azoknak, akik műveikben kritikus hangot ütöttek meg. A többpártrendszer nemzeti ideológusai megtűrik a „tisza irodalmat”, amelyben szó sincs a nemzetről, de nem viselik el azokat, akik kritikusan ábrázolják a nemzetet. Az úgymond tiszta irodalomra úgy néz a hatalom, mint a szobacicára, szelíd és senkit sem zavar. Ez az irodalom olyan, mint az ikebana a kegyeket osztó hatalom asztalán. Ezért dívik a többpártrendszerben az irodalmi elefántcsonttorony kultusza. Főleg manapság, amikor recseg-ropog körülöttünk a világ, s a kiszámíthatatlan változásokkal szembesülve a tömegek az etnikai burokba menekülnek.

Dalmáciában Kovač vitacikkei, pamfletjei és esszéi az újvidéki pókhálós világ után felfrissülésként hatottak. Újvidéken ugyanis lassan-lassan megcsömöröltem az apologetikus politikától. Az egyik, a szerbiai parlamenti választást magam mögött hagyva várt rám a magyarországi. A választásokat tiszteletre méltó polgári feladatnak tartom, jó alkalomnak, hogy az ember eltűnjék, tépelődjék azon, hogy mit vár a jövőtől. Elsősorban saját magával beszélget. De ezek a választások cseppet sem emlékeztettek erre. Primitív reklámszlogenek csörömpöltek, banális szónoklatok hangzottak el, irracionális érzelmek támadtak fel. A pártok tömegtüntetéseket, tömegdemonstrációkat rendeztek. A reklámszakértők szerint azoknak, akik nem fogadják el ezt a beszédmódot, semmi esélyük sincs. Az lesz a sikeres, aki a népet lelkes tömeggé gyűrja. Sajnos igazat kell adnom a szakértőknek, tényleg elvárjuk, hogy nyájnak tartsanak bennünket. Beleyugodtam, hogy a szegények kapitalizmusában nem érdeklünk többet. El tudom képzelni, hogy egynéhány műveltebb politikus mennyire feszélyezve érzi magát, miközben szóvirágokkal kedveskedik választóinak. Rendben van, megszoktam, hogy Kelet-Közép-Európában a politikusok nagyobb sztárok, mint a szexi énekesnők, hogy a választások életre-ha-

lálra szóló küzdelmet jelentenek, és még az átlagember is a nemzet gladiátorának csap fel. A vesztes mindent veszít: pénzt, paripát, asszonyt. A talaj nyugtalan, nem tudjuk, mit rejteget, ezért a szenvedélyek magasra csapnak, s bárhová lépünk, mindig ugyanazt halljuk, amit a televízióban nem kívánunk hallani, de ez esetben van megoldás, egyszerűen kikapcsoljuk a készüléket. Ezt tettem: kikapcsoltam a készüléket, Illyés Gyula *Magyarok* című könyvéhez és Babits Mihály *Mi a magyar* című esszéjéhez menekültem. Közben az orvosokkal bajlódtam, beállok a hosszú sorokba, az egyik orvos küld ide, a másik oda, se vége, se hossza a kivizsgálásoknak, a végén a vállukat vonogatták, ezt szabad, azt nem szabad, de mindenképpen azt tanácsolták, hogy nagy nyugalomban éljek. Ezek után kapóra jött a spliti figyelmeztetés. Még tavaly ősszel megbeszéltük a vendégszereplést, már hirdetik az irodalmi estet. Nem maradt időm, buszjegyet váltottam, s Anikóval az Adriára utaztunk.

Dalmáciában Mirko KovaYúj könyveit lapozgattam. „Boldognak lenni csak azért, mert szerbek vagyunk, eléggé nagy balhé”, figyeltem fel az egyik mondatra. Mintha csak a divatos szónokokat utasította volna rendre. Bizony, nagy a balhé, ezért kell a nemzeti érzésekkel eljátszadozni. Mirko KovaYtehát Rovinjban sem alkudott. Élete végéig harcban állt a hivatalos értékekkel, a hivatalos irodalommal, a hivatalos beszédmóddal. Igaz, halála után a konformisták ünneplik, főleg azok, akiknek soha semmi bajuk nem volt semmiféle hatalommal. Milyen bájos dolog írónak lenni, gondolom. Ha netalán Mirko KovaYbarátja, Danilo Kiš újra köztünk teremne, bizonyára megírná az *Anatómiai lecke* folytatását, immár nem csak a nacionalistákról, hanem az ünnepélyesen bólogató íróársadalomról, a bájos irodalomról.

Könyvét böngészve bukkantam rá a *Ki fél még Marxtól?* című esszéjére. Igencsak meglepődtem az egyik állításán, miszerint Marx *A tőkéjét* bizony el kell olvasnunk. Eppen ő állít ilyesmit, akit fiatal korában megrögzött antikommunistaként bélyegeztek meg. Volt is ebben a vádban némi igazság. Baloldali rendszerkritikus volt, tehát nem békélt meg a szocialista hatalommal. Lehet, hogy a szocializmussal megbékélt volna, hiszen lelkesedett 1968 eszméiért, s a fiatal Marxtot tanulmányozta, de *A tőke* olvasására még az isten sem tudta volna rávenni, holott azzal is tisztában volt, hogy marxistának lenni nem mindig volt jó ajánlólevél. A mindenható pártnak ugyanis nem volt ínyére, ha valaki komolyan vette Marxtot. Ezzel kapcsolatban egy hiteles történetet melegít fel. 1971-ben, a nagy párttisztogatások idején a zágrábi közrádióban az egyik munkatárs óvatosan megkérdezte a szerkesztőt: „De mi lesz velem, én katolikus hívó vagyok.” Mire a szerkesztő megnyugtatta: „Lehetsz katolikus, az a fontos, hogy ne legyél marxista.” A munkahelyén maradt.

KovaYöt azonban igazából a marxisták egy részének köpönyegforgatása háborította fel. Ljuba TadiWSvetozar StojanoviWMihailo MarkoviWés még sokan mások marxisták voltak, ám egyik napról a másikra nacionalisták lettek. Az egykori *Praxis* folyóirat belgrádi szerkesztői Slobodan MiloševićWvagy Dobrica ĆosiWtanácsadói, munkatársai lettek, s szövegeikben nemzeti türelmetlenséget hirdettek. Ők persze csak az első fecskék voltak. A kilencvenes években immár folklórrá vált a köpönyegforgatás. A baloldaliak tömegesen megtértek. Minél nagyobb pártfunkciókkal ren-

delkeztek a szocializmusban, annál nagyobb antikommunisták lettek a vadkapitalizmusban. KovaY nem kíméli ezeket a marxista konvertitákat és azokat a baloldaliakat, akik szinte egyetlen éjszaka lettek jobboldal-ak. Eközben nem esett a doktrinerség csapdájába se. Elismeri, hogy minden embernek joga van változni, módosítani a nézeteit. Az is megtörténhet, hogy radikálisan más eszméket kezd el követni. Bizonyos értelemben a módosulások elkerülhetetlenek, hiszen változnak a körülmények, az új kihívásokat nem lehet a tegnapi válaszokkal értelmezni. Csakhogy a változás okát, magyarázatát is fel kell tárni. Azok a marxisták, akik minden magyarázat nélkül nacionalistákká vedlettek, karrierizmusból voltak marxisták, és stréberségből lettek nemzeti hazafiak.

KovaY mindenekelőtt a *Praxis-filozófusok* egy részének „metamorfózisát”, teszi szóvá, de azt hiszem, a hétköznapi életünk tele van ilyen karrieristával. Hát... ilyen volt a baloldal főfoglalkozású marxistáinak jelentős része. Mindez rossz fényt vet a konvertitákkal volt teli baloldalra. Jobbakat érdemelt volna? Aligha, ha még ezeket befogadta. Szerintem a baloldalon a jövődöbéli konvertiták irtották az idealista baloldaliakat. S eközben a szocializmus – mint ahogy a *Bűnhődésben* írtam – öngyilkos lett. Méltóbb híveket érdemelt volna. Nem vigasz, hogy ugyanezek a konvertiták belopakodtak a jobboldalra, ami azt jelenti, hogy rövidesen kezdődik a jobboldali konkurencia. A nagy nacionalistákból lesznek a még nagyobb nacionalisták. Nem hiszem, hogy ez a vetélkedő leállítható, de ha igen, akkor csak egy módon: ha mindenki marad az, ami. Erre a rokonszenves lehetőségre egy a Mirko KovaY által felemlített anekdota utal. Még a második világháború előtt Miroslav Krleža és Miloš Crnjanski összeverekedett. Krleža bal kézzel ütött, Crnjanski jobbal. Krleža a élete végéig baloldali maradt, Crnjanski pedig jobboldali. Soha többé nem találkoztak, de becsülték egymást. Krleža a jó írónak tartotta Crnjanskit. Egyiküknek sem kellett változtatnia világnézetén. Viszont nem tudom elképzelni, hogy mi lenne manapság Krležával.

78

A történet igazi hőse azonban mégis Mirko KovaY. Az ő sorsa deríti ki, hogy mi lenne Krležával, ha netán a vadkapitalizmusban továbbra is baloldali marad. Azt hiszem, ő is menekült volna a szomszédjától, akárcsak Mirko KovaY. Valamelyik szigetről vagy tengerparti kisvárosból figyelte volna a sok köpönyegforgatót, a szegények kapitalizmusának fennhéjázó főszereplőit, akik úgy cserélgetik a pártokat és a világnézetüket, mint az alsóneműjüket. Arról töprengett volna, hogy azért érdemes *A tőkét* olvasgatni. Mirko KovaY, akit az isten sem tudott volna rábeszélteni, hogy kezébe vegye ezt a könyvet, a sok antikommunista láttán elismerte, hogy amíg létezik kapitalizmus, addig Marx is aktuális. És szégyellte, hogy nem vette időben kezébe *A tőkét*.